

Горошкіна Олена Миколаївна,
доктор педагогічних наук, професор, завідувачка
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України
olenagoroshkina@gmail.com

Ключові слова: види читання, текст, мовленнєва діяльність, інформація.

НАВЧАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ ЧИТАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Уміння читати текст, розуміти й перекодувати його формують особистість, здатну пізнавати й спілкуватися. У Державному стандарті базової середньої освіти з-поміж наскрізних умінь виокремлюють такі: «читати з розумінням, що передбачає здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання й усвідомлення прочитаного, розуміння інформації, записаної (переданої) у різний спосіб або відтвореної технічними пристроями, що охоплює, зокрема, уміння виявляти приховану і очевидну інформацію, висловлювати припущення, доводити надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами та цитатами з тексту, висловлювати ідеї, пов'язані з розумінням тексту після його аналізу і добору контраргументів» [2, с. 5]. У зв'язку з цим набуває актуальності проблема навчання різних видів читання на уроках української мови.

Читання визначають як процес сприймання й смислового оброблення (розуміння) писемного мовлення і як процес комунікації посередництвом мовлення (автор → читач). Мета автора полягає в тому, щоб передати свій задум читачеві. Комунікативна мета адресата – зрозуміти зміст прочитаного. Читання – це включення учня до діалогу з автором тексту зі збереженням учнем власного бачення тексту.

Теоретичними засадами методики навчання читання є теорія мовленнєвої діяльності, теорія тексту, згідно з якими мовленнєва діяльність людини – це діяльність її мовленнєво-розумового апарату в сприйманні і створенні мовлення. Важливими є положення герменевтики як мистецтва інтерпретації текстів.

Зазначимо, що на уроках української мови учнів залучали учнів до читання в контексті мовленнєвого розвитку, перевіряючи сформованість у них умінь відповідати на запитання за змістом прочитаного; виділяти в прочитаному відому й нову інформацію; висловлювати власне ставлення до прочитаного; з'ясувати функційні особливості мовних одиниць. Традиційно підручники української мови включали значну кількість вправ, які передбачали читання словосполучень, речень, текстів, щоб уставити в них пропущену букву або розділовий знак. Подібні вправи формували орфографічні й пунктуаційні вміння й навички. Водночас недостатньо уваги приділяли формуванню умінь учнів здобувати інформацію з різних джерел,

передавати інформацію, здобути під час читання, тощо. «Здатність виявити будь-які види інформації, знайти доступ до них, зрозуміти їх та осмислити становить невід'ємну ознаку знання, якщо йдеться про здатність людини брати повноцінну участь у житті нинішнього суспільства, яке базується на знанні. Високий рівень читацької грамотності є не лише основою для успіхів в інших галузях і напрямках освіти, а й передумовою для плідної участі в більшості сфер дорослого життя», - зазначено у виданні «PISA: читацька грамотність» [5]. Ураховуючи вимоги Державного стандарту, міжнародного оцінювання якості освіти, доцільно посилити увагу до різних видів читання на уроках української мови.

У лінгводидактиці не існує єдиної класифікації видів читання. О. Гойхман, Т. Надеїна виділяють такі види читання, як поглиблене, швидке, панорамне швидке, вибіркоче, читання-перегляд і читання-сканування [1]. Українські науковці визначають такі види читання: мовчки і вголос; за метою – ознайомлювальне, вивчальне вибіркоче[4, с. 261]; поглиблене, ознайомлювальне, читання-перегляд, читання-сканування, швидке читання [3, с. 211].

Мотивом читання як комунікативної діяльності є спілкування, задоволення пізнавальних потреб, метою – здобування потрібної інформації. Стимулом до читання найчастіше стають комунікативно-пізнавальні потреби. У зв'язку з цим в організації читання на уроках української мови особливого значення набуває мотивація здобувачів освіти. При цьому робота з текстом може мати різні цілі: сформувані загальне уявлення про зміст книги (статті) або коло питань, що висвітлені в тексті, і шляхи їх розв'язання; максимально повно зрозуміти наявну в тексті інформацію. Від мети читання залежить спосіб (режим) читання. Важливо враховувати сучасні підходи до читання як до ситуаційної й цілеспрямованої діяльності, визначені в дослідженні PISA -2018: опрацювання тексту та робота з текстом, що передбачає пошук інформації, розуміння тексту, оцінювання якості та достовірності тексту та осмислювання його змісту і форми [5, с. 6].

У контексті підготовки учнів до міжнародного оцінювання якості освіти PISA важливо пропонувати до текстів завдання, що передбачають загальне орієнтування в змісті тексту, розуміння його змісту цілісно; оцінювання форми тексту; осмислення нових ідей, навіть якщо в інформації наявні певні суперечності; пошук і виявлення певної інформації; виявлення суперечностей; висловлення припущень; інтерпретування тексту; роздуми з приводу змісту тексту; оцінювання достовірності інформації в тексті; інтегрування інформації з кількох текстів; аналіз деталей, які в тексті подано імпліцитно тощо.

Переконані, що на уроках української мови необхідно застосовувати різні види читання. Так, для пошукового читання, або читання з вибіркочим вилученням інформації (терміни, дати, цифри, мовні явища) радимо використовувати уривки текстів із підручників

історії, географії та ін. предметів, уривки текстів науково-популярного підстилю. Наприклад, у 5 класі під час вивчення фонетики можна запропонувати завдання.

1. Випишіть із речення 1 слова, у яких наявні або можливі чергування голосних чи приголосних.

2. Поясніть значення слова «папірус».

3. Дайте розгорнуту відповідь на запитання: Чому, на вашу думку, крамниці називають «Папірус»? Для продажу яких товарів вони призначені?

1. *Стародавні єгиптяни першими як матеріал для писання використовували рід паперу, виготовляючи його зі спресованих стебел папірису – тропічної багаторічної трав'янистої рослини родини осокових, що росте на берегах річок та озер, утворюючи великі зарості. 2. Папірус на вигляд децю схожий на наш очерет. 3. Від слова папірус і походить назва писального матеріалу в багатьох європейських мовах, у тому числі в українській (укр. папір, англ. paper, ісп. papel, фр. papier) (За К. Булаховським).*

Навчання учнів читати, в основі якого лежить процес сприйняття й оброблення інформації, здійснюється за умови їхнього активного творчого мислення. У процесі читання тексту відбувається смислове оброблення інформації: значення слова співвідноситься зі значеннями інших слів, встановлюється характер зв'язку між ними та контекстуальне значення.

Уміння сприймати текст потребує особливої уваги вчителя: правильне, точне сприймання чужого тексту стає підґрунтям для його розуміння, оцінювання, висловлення власного ставлення. Сприймання зумовлюють кілька чинників, з-поміж яких головне місце посідає попередній досвід читача, крізь призму якого сприймається текст. Необхідними чинниками розуміння тексту є сформовані вміння декодувати вербальну інформацію, розвинений словниковий запас здобувачів освіти. Однією з умов ефективного навчання різних видів читання є систематичність впровадження відповідних вправ на уроках української мови.

Література

1. Гойхман О.Я., Надеина Т.М. Основы речевой коммуникации: Учебник для вузов/ Под ред. проф. О.Я. Гойхмана. Москва:ИНФРА-М, 1997. 272с.

2. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://nus.org.ua/news/opublikuvaly-novyj-standart-dlya-5-9-klasiv-dyvitsya-dokument/>

3. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс: Посібник для студентів пед. університетів та інститутів / Кол. авторів за ред. М.І. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2014. 366 с.

4. Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб. / Кол. авторів за ред. М.І.Пентилюк. Київ: Ленвіт. 2015. 320 с.

5. PISA: читацька грамотність / уклад. Т. С. Вакуленко, С. В. Ломакович, В. М. Терещенко. – Київ : УЦОЯО, 2017. 123 с.